

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Круп'як Олександр Володимирович

УДК 342.7

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Правові підстави набуття та припинення громадянства:
порівняльний аналіз України і держав-учасниць ЄС
Публічне управління та адміністрування
281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ О.В. Круп'як

Науковий керівник Красій Марія Омелянівна к.ю.н., доцент

Допущено до захисту
В.о.завідувача кафедри,
д.держ.упр., професор

_____ І.П. Лопушинський

Рецензент
доцент кафедри ПУА
к.ю.н., доцент

_____ О.В. Білоцький

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ТА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	8
1.1 Поняття, ознаки і принципи громадянства	8
1.2 Нормативно-правове забезпечення набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасниках ЄС	15
РОЗДІЛ 2	
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА	23
2.1 Підстави набуття громадянства в Україні та державах-учасниках ЄС	23
2.2 Підстави припинення громадянства в Україні та державах-учасниках ЄС	43
РОЗДІЛ 3	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-УЧАСНИЦЯХ ЄС	51
3.1 Вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні	51
3.2 Розвиток співпраці з державами-учасниками ЄС з питань громадянства	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

АНОТАЦІЯ

Круп'як О. В. Правові підстави набуття та припинення громадянства: порівняльний аналіз України і держав-учасниць ЄС. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 "Публічне управління та адміністрування". – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

У дослідженні висвітлено суть правового регулювання процесів набуття та припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу. Розкрито ключові аспекти правового статусу громадянства, відзначено Правові підстави набуття та припинення громадянства.

Проведено аналіз нормативних актів у сфері громадянства в законодавстві України та державах-учасницях ЄС. вивчено поняття громадянства з точки зору законодавства та наукових праць вчених-юристів. У роботі запропоновано нові способи вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні.

Матеріали роботи будуть корисними при розробці проектів нормативно-правових актів у сфері громадянства а також як матеріал для подальших наукових досліджень у сфері нормативно-правового забезпечення набуття та припинення громадянства.

Ключові слова: громадянство, набуття громадянства, припинення громадянства, Україна, Європейський Союз, законодавство.

ABSTRACT

Krup'yak O. V. Legal grounds for acquisition and termination of citizenship: a comparative analysis of Ukraine and EU member states. – Manuscript.

Master's thesis in specialty 281 "Public administration and administration". – Ivan Franko National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2023.

The study highlights the essence of legal regulation of the processes of acquisition and termination of citizenship in Ukraine and the European Union. The key aspects of the legal status of citizenship are revealed, and the legal grounds for acquisition and termination of citizenship are noted.

An analysis of normative acts in the field of citizenship in the legislation of Ukraine and the EU member states was carried out. The concept of citizenship is studied from the point of view of legislation and scientific works of legal scholars. The work proposes new ways to improve the legislation on citizenship in Ukraine.

The materials of the work will be useful in the development of draft normative legal acts in the field of citizenship, as well as as material for further scientific research in the field of legal support for the acquisition and termination of citizenship.

Keywords: citizenship, acquisition of citizenship, termination of citizenship, Ukraine, European Union, legislation.

Актуальність теми. Умови сучасного світу змушують країни постійно удосконалювати правові механізми регулювання громадянства. Питання набуття та припинення громадянства отримують все більше значення в контексті міжнародних відносин. Зміни в політичній, економічній та соціальній сферах сучасного світу вимагають вивчення нормативно-правових актів, які формують правовий статус особи в контексті громадянства. Процес європейської інтеграції відображається на внутрішніх правових системах країн, спонукаючи до адаптації та гармонізації національного законодавства з нормами та стандартами Європейського Союзу (далі – ЄС).

Оскільки Україна прагне стати членом Європейського Союзу вивчення та аналіз правових підстав громадянства у порівнянні з європейськими стандартами набуває великого значення для правової гармонізації та взаєморозуміння. У цьому контексті актуальним є здійснення порівняльного аналізу правових підстав, які регулюють ці процеси в Україні та державах-учасниках ЄС.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Зростаюча кількість сучасних глобальних викликів, таких як міграція, біженці, глобальні економічні та політичні зміни, покладають підвищений попит на вивчення та оптимізацію правового статусу громадян. Україна, розпочавши шлях європейської інтеграції, змушена адаптувати своє законодавство до європейських стандартів, що робить тему надзвичайно важливою. Порівняльний аналіз між національним законодавством України та країнами-членами ЄС дозволяє виявити спільні та відмінні риси в підходах до регулювання громадянства. Тож вибір даної теми дослідження визначається її високою актуальністю в контексті сучасних викликів та потреб суспільства, а також потребою в узгодженні національного законодавства України із європейськими стандартами у сфері громадянства.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є проведення аналізу правових механізмів, що регулюють процеси набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасницях Європейського Союзу, визначення поняття, ознак і принципів громадянства, а також пошук шляхів вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити поняття, ознаки і принципи громадянства;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасницях ЄС;
- визначити правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасницях ЄС;
- виробити шляхи вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні;
- обґрунтувати розвиток співпраці з державами-учасницями ЄС з питань громадянства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із набуттям та припиненням громадянства в Україні та державах-учасницях Європейського Союзу.

Предметом дослідження є правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасницях Європейського Союзу.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям магістерської роботи є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Порівняльно-правовий застосовано під час аналізу нормативних актів у сфері громадянства. За допомогою формально-юридичного методу розглянуто правові норми чинного законодавства України й окремих країн ЄС. Порівняльно-правовий метод надав можливість визначити відмінності процедури й порядку набуття та припинення громадянства в Україні та країнах ЄС. Герменевтичний метод забезпечив вивчення змісту нормативно-правових актів національного права, права ЄС, а також окремих його країн.

Новизна отриманих результатів визначається тим, що здійснено комплексне дослідження правових підстав набуття та припинення громадянства, а також шляхів вдосконалення законодавства у цій сфері.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором і запропоновані у магістерській роботі, можуть бути використані для подальших наукових досліджень у сфері нормативно-правового забезпечення набуття та припинення громадянства.

Опис структури роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів (шість підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 67 сторінок, із них 57 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 51 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ТА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

1.1 Поняття, ознаки і принципи громадянства

Становище індивіда в суспільстві, відображене і закріплене в основному законі, визначається як конституційний статус особи. Його зміст насамперед виявляється в інституті громадянства, принципах і власне конституційних правах і свободах.

Сучасне поняття громадянства історично пов'язане з французькою революцією XVIII ст. Політико-правова концепція «вільного громадянина» прислужилася обґрунтуванню ліквідації феодального ладу, розвитку нових політичних та економічних відносин. Ця концепція замінила категорію підданства, яка за часів феодалізму позначала васальні відносини залежності окремого індивіда від держави, персоніфікованої в особі монарха. В наші дні категорія підданства іноді застосовується в державно-політичній практиці країн з монархічними формами правління. В розвинутих країнах за своїм юридичним значенням вона практично не відрізняється від громадянства і, по суті, лише фіксує відповідну форму правління.

Громадянство є засобом інституціоналізації принципів взаємовідносин держави і особи. Стан громадянства створює взаємні права і обов'язки. Держава поширює свою владу на громадянина як на своїй території, так і поза її межами, і може вимагати від нього виконання певних дій. Водночас громадянин може претендувати на захист своїх законних інтересів з боку держави або на їх захист від протизаконних дій самих державних органів¹.

---

¹ Погорілко В. Ф. Конституційне право України: навчальний посібник. 1-е вид. / К.: Наукова думка, 2002. 734 с.

Тільки на основі громадянства особа наділяється всією повнотою конституційних прав і свобод.

Найбільш поширеним у зарубіжній юридичній науці є визначення громадянства як особливого правового зв'язку між особою і державою, що породжує для них взаємні права і обов'язки. Конституційна теорія і практика розрізняє дві сторони громадянства - державно-правову і міжнародно-правову. У сфері міжнародно-правових відносин прийнято вживати термін «державна належність», який означає, що між особою і державою існує юридичний зв'язок особливого характеру, але при цьому особа може і не бути громадянином. Особа, зв'язана державною належністю, політичне підвладна відповідній державі і має право на міжнародно-правовий захист з її боку. Але якщо ця особа не є громадянином, держава не зобов'язана гарантувати їй права і свободи у повному обсязі².

Поняття державної належності є ширшим за громадянство. Законодавство може визначати різні рівні такої належності, віднесені до різних категорій населення. Це, зокрема, має місце у Великобританії щодо населення її нинішніх і колишніх залежних територій, яке з тих чи інших причин зберегло відповідний правовий зв'язок. Разом з тим для повноправних громадян державна належність не створює додаткових прав і обов'язків. У цьому випадку зміст понять державної належності і громадянства збігається.

Подібний дуалізм стану громадянства відомий праву розвинутих країн, хоч у теорії терміни «громадянство» і «державна належність» розрізняють не завжди. У будь-якому випадку зміст цих термінів пов'язаний з юридичне встановленими правами й обов'язками, з певним співвідношенням між особою і державою, яке у конкретних випадках може бути різним³.

---

² Погорілко В. Ф. Конституційне право України: навчальний посібник. 1-е вид. / К.: Наукова думка, 2002. 734 с.

³ Поняття інституту громадянства, особливості набуття та припинення громадянства України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9530/> (дата звернення: 18.10.2023).

Водночас треба підкреслити, що для визначення самого сенсу громадянства важливим є не тільки сполучення прав і обов'язків особи і держави, а й наявність у особи (громадянина) окремих, конкретних прав, якими є політичні права і передусім виборче право. Останнє довгий час взагалі розглядалось як своєрідна ознака наявності стану громадянства.

Характеризуючи поняття громадянства, слід також вказати на сталість відповідного правового зв'язку, що виникає між особою і державою. Така сталість існує у просторі і в часі. У просторі вона насамперед виявляється в тому, що стан громадянства зберігається за особою і в разі виїзду її за кордон. Разом з тим деякі зумовлені цим станом права і обов'язки особи під час її перебування за кордоном фактично не реалізуються. Це не означає, однак, що особа втратила такі права. Окремі ж права та обов'язки особи реалізуються саме під час її перебування за кордоном.

Рисою громадянства звичайно вважається також те, що воно ґрунтується на фактичному зв'язку особи і держави. Але ця риса не має абсолютного значення. Наявність у особи фактичного зв'язку з державою не завжди свідчить про те, що вона має громадянство. З іншого боку, існують випадки, коли громадянин втрачає зв'язок зі своєю державою, але зберігає громадянство⁴.

Громадянство є тією необхідною підставою, яка надає особі, що має статус громадянина, можливість повною мірою долучитися до політичного, економічного, правового та культурного життя суспільства й держави. Обсяг тих прав і свобод, якими особа може користуватися в окремій державі, а також обсяг обов'язків, що покладені на неї цією державою, знаходяться у прямій залежності від наявності чи відсутності в особи статусу громадянина даної країни⁵.

---

⁴ Поняття інституту громадянства, особливості набуття та припинення громадянства України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9530/> (дата звернення: 18.10.2023).

⁵ Погорілко В.Ф. Федоренко Ф.Л. Конституційне право України: підручник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/61836-1-gromadyanstvo-ukrani-status-nozemstv-v-ukran.html> (дата звернення: 20.11.2023).

Громадянські й політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи у повному обсязі надаються саме громадянам суверенної держави.

Отже, громадянство є одним із визначальних факторів у характеристиці правового становища особи, одним із найважливіших елементів її правового статусу⁶.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про громадянство України» громадянство України - це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Європейська конвенція про громадянство зазначає, що громадянство означає правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи⁷.

Зміст громадянства становлять права та обов'язки особи стосовно держави, з одного боку, а з другого - держави по відношенню до особи. Ці права й обов'язки виникають та існують у зв'язку з поширенням на особу юрисдикції держави. Таке поширення поряд з іншими факторами обумовлює набуття особою правосуб'єктності громадянина у повному обсязі, а також охорону її прав і законних інтересів з боку держави. Громадянські й політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи у повному обсязі надаються саме громадянам суверенної держави.

Правовий зв'язок між особою і державою виникає та існує в силу визнання державою цієї особи своїм громадянином. Цей зв'язок проявляється у поширенні суверенної влади держави на цю особу. Влада держави поширюється на її громадян незалежно від місця їхнього перебування - у межах цієї країни чи поза її межами. Тому зв'язок між особою і державою є постійним і стійким⁸.

---

⁶ Погорілко В. Ф. Федоренко Ф.Л. Конституційне право України: підручник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/61836-1-gromadyanstvo-ukrani-status-nozemtsv-v-ukran.html> (дата звернення: 20.11.2023).

⁷ Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 № 994_004. (у ред. від 27.05.2009.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text (дата звернення: 14.10.2023).

⁸ Погорілко В. Ф. Федоренко Ф.Л. Конституційне право України: підручник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/61836-1-gromadyanstvo-ukrani-status-nozemtsv-v-ukran.html> (дата звернення: 20.11.2023).

Держава охороняє права і свободи громадян, створює належні умови для реалізації громадянами своїх прав і свобод. Держава забезпечує рівність прав громадян в усіх сферах життєдіяльності країни та захист прав та інтересів громадян як всередині країни, так і поза її межами.

Правове становище громадянина суттєво відрізняється від правового статусу інших осіб, які проживають на території держави (іноземців, осіб без громадянства тощо). Причому статус громадянина зберігає свої особливості і в тому випадку, коли громадянин України постійно або тимчасово проживає на території іншої держави.

Таким чином, громадянство являє собою певне правове становище особи, яке обумовлене зв'язком, як правило, політичного характеру, з Українською державою, що має своїм наслідком виникнення взаємних прав та обов'язків громадян і держави. Саме із громадянством пов'язані найсуттєвіші наслідки для обох сторін правовідносин, що розглядаються - обсяг прав, обов'язків та взаємної відповідальності держави і громадянина.

Тож, громадянство - це стійкий правовий взаємозв'язок між особою і державою, де обидва суб'єкти мають взаємні права та обов'язки.

Ознаками громадянства як певного зв'язку особи з державою є:

- правовий характер;
- необмеженість у просторі та часі;
- максимальний характер взаємних прав та обов'язків.

Цей зв'язок знаходить своє виявлення в розповсюдженні на відповідну особу суверенної влади держави незалежно від місця її проживання - на території держави чи за її межами⁹.

---

⁹ Погорілко В. Ф. Федоренко Ф.Л. Конституційне право України: підручник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/61836-1-gromadyanstvo-ukrani-status-nozemtsv-v-ukran.html> (дата звернення: 20.11.2023).

Громадянство є одним із базових факторів у характеристиці правового статусу особи. Відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права право на громадянство є невід'ємним правом кожної людини.

Термін "громадянство" використовується у країнах з республіканською формою державного правління, а термін "підданство" властивий для монархій, оскільки формально означає особисту підлеглисть монарху¹⁰.

Принципи громадянства – це ті вихідні положення, які визначають істотні риси відносин громадянства. Законодавство України закріплює такі принципи громадянства України:

1) єдиного громадянства (ст. 4 Конституції України) – що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України;

2) запобігання виникненню випадків без громадянства;

3) неможливості позбавлення громадянина України громадянства України (ч. 1 ст. 25 Конституції України);

4) визнання права громадянина України на зміну громадянства (ч. 1 ст. 25 Конституції України);

5) неможливості екстрадиції чи депортації громадян України (ч. 2 ст. 25 Конституції України);

6) захисту державою громадян України за кордоном (ч. 3 ст. 25 Конституції України)¹¹;

7) неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з

¹⁰ Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навчальний посібник. / 2012. URL: https://pidru4niki.com/1842112046877/pravo/gromadyanstvo_ukrayini_ponyattya_oznaki_printsipy_gromadyanstva_ukrayini (дата звернення: 21.11.2023).

¹¹ Колодій А. М., Калиновський Б. В., Камінська Н. В., Демиденко В. О. Конституційне право України: Мультимедійний навчальний посібник. / Національна Академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil4.html (дата звернення: 02.12.2023).

громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним із подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим із подружжя;

8) рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України (ч. 1 ст. 24 Конституції України);

9) збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України¹².

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про громадянство України» Громадянами України є:

1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. постійно проживали на території України;

2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» від 13 листопада 1991 р. проживали в Україні і не були громадянами інших держав;

3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну і на¹³ момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України;

---

¹² Колодій А. М., Калиновський Б. В., Камінська Н. В., Демиденко В. О. Конституційне право України: Мультимедійний навчальний посібник. / Національна Академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil4.html (дата звернення: 02.12.2023).

¹³ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Особи, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, є громадянами України з 24 серпня 1991 року, зазначені у пункті 2, - з 13 листопада 1991 року, а у пункті 3, - з моменту внесення відмітки про громадянство України¹⁴.

1.2 Нормативно-правове забезпечення набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасницях ЄС

Громадянство, як і будь-яке інше державно-правове явище, – це єдність змісту і форми. Водночас правова природа цього явища розкривається шляхом здійснення державою правового регулювання інституту громадянства. При цьому характерною ознакою такого правового регулювання слід вважати наявність специфічного механізму, до структурних елементів якого належать норми права, об'єктивовані у відповідних нормативно-правових актах.

Правове регулювання інституту громадянства за допомогою нормативно-правових актів упорядковує суспільні відносини у сфері набуття та припинення громадянства, а також при вирішенні інших питань, пов'язаних із громадянством. Ці нормативно-правові акти, належним чином упорядковані, утворюють певну систему, вони не існують ізольовано, а перебувають у тісній взаємодії з іншими нормативно-правовими актами, якими унормовано суміжні правовідносини¹⁵.

Система конституційно-правових норм України, що регулюють питання громадянства, утворює інститут громадянства, джерелами якого є:

- Конституція України;

---

¹⁴ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

¹⁵ Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

- чинні міжнародні договори України з питань громадянства, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- закони України;
- підзаконні акти, що регулюють правовідносини у цій сфері.

Положення цих нормативно-правових актів закріплюють принципи громадянства та унормовують порядок набуття і припинення громадянства, а також визначають повноваження органів державної влади та інших організацій і установ, які беруть участь у вирішенні питань громадянства.

Провідне місце в законодавстві, що регулює питання громадянства України, як і всіх інших інститутів національного законодавства, належить Конституції України. Конституційні норми, що безпосередньо закріплюють основні принципові положення в галузі громадянства України, викладено у статтях 4, 24, 25, 106 Основного Закону України. Зокрема, у статті 4 Конституції України записано, що в Україні існує єдине громадянство. Цей конституційний принцип конкретизовано в пункті 1 статті 2 Закону України «Про громадянство України», у якому передбачено, що реалізація принципу єдиного громадянства виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України.

Статтею 2 Закону України «Про громадянство України» також визначено, що в разі набуття громадянином України громадянства (підданства) іншої держави або держав, у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Так само й у випадку, якщо іноземець набув громадянство України, то в правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України¹⁶.

У статті 4 Конституції України передбачено, що підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом. Це положення детальніше розкрито в пункті 2 частини 1 статті 92 Конституції України, де

---

¹⁶ Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

записано, що громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства визначаються виключно законами України.

Відповідно до частини 1 статті 25 Конституції України громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Після Конституції України в системі законодавства за ієрархією перебувають міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відповідно до статті 9 Конституції України такі міжнародно-правові документи є частиною національного законодавства України та в подальшому стають основою для його розроблення й удосконалення, оскільки містять загальновизнані стандарти у сфері забезпечення прав людини, а відтак і права на громадянство. У разі невідповідності законодавства України правовим приписам таких міжнародних договорів застосуванню підлягають останні. Це правило закріплено в частині 2 статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» та в частині 2 статті 4 Закону України «Про громадянство України».

Стаття 25 Конституції України про заборону позбавляти особу громадянства лише частково відтворює приписи, які містяться в міжнародно-правових документах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹⁷. Так, статтею 15 Загальної декларації прав людини передбачено, що «ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства»¹⁸.

Схожа норма існує також у статті 4 Європейської конвенції про громадянство, яка передбачає, що «жодна особа не може бути безпідставно позбавлена громадянства».

Стаття 1 Європейської конвенції про громадянство передбачає, що внутрішньодержавне право держав-учасниць має узгоджуватися

---

¹⁷ Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

¹⁸ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.12.2023).

з принципами та правилами, що стосуються громадянства фізичних осіб, встановлених конвенцією¹⁹.

Отже, можна зробити висновок, що названі міжнародно-правові документи не містять абсолютної заборони щодо позбавлення громадянства. Вони лише вказують на те, що позбавлення громадянства повинно здійснюватись за наявності відповідних підстав, передбачених нормами національного законодавства.

Наступними за юридичною силою актами законодавства, що регулюють суспільні відносини у сфері громадянств, є закони України, серед яких основним є Закон України «Про громадянство України». Цей Закон є спеціальним, адже саме в ньому визначено правовий зміст громадянства України, підстави й порядок його набуття та припинення, повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, а також порядок оскарження рішень з питань громадянства, дій чи бездіяльності органів державної влади, їх посадових і службових осіб. Важливу групу актів законодавства про громадянство України становлять закони, які регулюють правовідносини в інших сферах життєдіяльності суспільства, але є дотичними до інституту громадянства (побіжно його торкаються). Це так звані «суміжні законодавчі акти», які безпосередньо не регулюють питання громадянства, однак за своїм предметом регулювання визначають різні правовідносини, що виникають з приводу набуття або припинення громадянства України²⁰.

До таких актів належить Закон України «Про правонаступництво України». Згідно зі статтею 9 цього Закону «всі громадяни Союзу РСР, які на момент проголошення незалежності України постійно проживали на території України, визнані громадянами України»²¹.

---

¹⁹ Європейська конвенція про громадянство від від 06.11.1997 № 994 004. (у ред. від 27.05.2009.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text (дата звернення: 14.10.2023).

²⁰ Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

²¹ Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-ХІІ. Дата оновлення: 05.10.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

Приймаючи таке рішення, Україна гарантувала забезпечення прав людини кожному громадянину України незалежно від національної належності та інших ознак відповідно до міжнародно-правових актів про права людини.

До суміжних законів щодо громадянства відносять також Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, закони України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про Службу безпеки України», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про Кабінет Міністрів України», «Про Національну поліцію» та ін.

Важливим є те, що Закон України «Про громадянство України» та суміжні закони України («Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про закордонних українців», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та ін.) перебувають у тісному взаємозв'язку на засадах внутрішньої субординації (підпорядкованості).

Серед інших актів законодавства про громадянство України окрему групу утворюють підзаконні нормативно-правові акти, які видаються відповідними суб'єктами владних повноважень для конкретизації законодавчих розпоряджень, їх правильного тлумачення та більш точного практичного застосування. До таких відносять акти (укази та розпорядження) Президента України, постанови Верховної Ради України, акти (постанови та розпорядження) Кабінету Міністрів України²².

Серед указів Президента України в галузі громадянства важливу роль відіграють ті, що спрямовані на забезпечення реалізації положень Закону України «Про громадянство України». До них належить Указ Президента України «Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» (із змінами і доповненнями), яким затверджено Положення про

---

²² Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

Комісію при Президентові України з питань громадянства та Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень. Цим Порядком визначено перелік документів, які подаються для встановлення, оформлення та перевірки належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, а також процедур подання цих документів та провадження за ними, виконання прийнятих рішень з питань громадянства України²³.

Укази Президента України про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, за своїми юридичними ознаками є індивідуальними правовими документами, які визначають не загальні правила поведінки учасників відповідних правовідносин, а містять конкретні приписи, звернені до окремого індивіда, застосовуються одноразово та після реалізації вичерпують свою дію. При цьому змінюється правовий статус особи, унаслідок чого вона або набуває громадянство України, а з ним одержує додаткові права та несе додаткові зобов'язання, або втрачає громадянство України, позбавляючись права на участь в управлінні державними справами²⁴.

Серед актів Кабінету Міністрів України щодо громадянства варто зазначити наступні:

- Постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 № 289 «Про затвердження Порядку оформлення документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус, громадянам, які проживають на тимчасово окупованій території»;

---

²³ Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: затв. Указом Президента України від 27.03. 2001 р. № 215/2001. Дата оновлення 30.04.2022. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/215/2001>. (дата звернення: 10.10.2023).

²⁴ Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

- Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 р. № 152 «Про затвердження зразка та технічного опису бланка службового паспорта України з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення»²⁵.

Інститут громадянства ЄС був запроваджений у результаті набуття чинності Маастрихтським договором 1 листопада 1993 р., що розпочав новий етап розвитку європейської інтеграції.

Відповідно до ст. 9 Договору про ЄС: «Кожен громадянин будь-якої держави-члена є громадянином Союзу». Набуття громадянства однієї з держав-членів зумовлює автоматичне визнання особи громадянином ЄС. І навпаки: втрата громадянства держави-члена означає одночасне припинення громадянства ЄС. Громадянство ЄС є похідним від національного громадянства, оскільки його наявність безпосередньо залежить від наявності громадянства держави-члена ЄС, але при цьому не йдеться про подвійне громадянство. Установчі договори ЄС не створюють інституту самостійного громадянства (так званої «європейської національності»), а лише встановлюють статус, що доповнює національний²⁶.

Нормативно-правове забезпечення набуття та припинення громадянства в державах-учасниках Європейського Союзу регулюється національним законодавством кожної окремої держави-члена ЄС. У більшості випадків ця сфера регулюється конституцією і законами про громадянство конкретної держави. Також до актів з питань громадянства в ЄС відносяться міжнародні договори, нормативно-правові акти глав держав-учасниць ЄС і рішення судів.

У випадках подвійного громадянства можливе укладення міжнародних угод між країнами-членами ЄС для регулювання цього питання та встановлення правил для вирішення спірних ситуацій.

---

²⁵ Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.

²⁶ Петров Р. А. Анакіна Т. М. Право Європейського Союзу: підручник. Харків: Право, 2019. 429 с.

РОЗДІЛ 2
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ
ГРОМАДЯНСТВА

**2.1 Підстави набуття громадянства в Україні та державах-
учасницях ЄС**

Законодавство України, як і законодавство інших держав, закріплює порядок набуття громадянства відповідними категоріями осіб за наявності певних підстав, основними з них є набуття громадянства окремо дітьми за народженням (філіація) і дорослими (в порядку натуралізації), тобто внаслідок прийняття громадянства.

В деяких країнах можливий виключний порядок набуття громадянства (колективна натуралізація, оптація, тобто вибір людиною громадянства певної держави, реінтеграція - поновлення у громадянстві)²⁷.

Філіація відбувається на основі принципів права крові або права ґрунту.

Право крові (*jus sanguinis*) означає, що особа набуває громадянство своїх батьків або одного із батьків незалежно від місця народження. Наприклад, у США така норма застосовується до дітей віком до 12 років. У разі виникнення спору щодо громадянства дитини залучаються органи опіки і піклування певної держави, які на основі міжнародного права вирішують спір. Принцип права крові поширений в багатьох країнах світу, зокрема Франції, Болгарії, Німеччині, Чехії та інших.

Право ґрунту (*jus soli*) - набуття громадянства тієї держави, на території якої народилася особа, незалежно від громадянства батьків. Цей принцип властивий законодавству США та країнам Латинської Америки²⁸.

Також право ґрунту може бути застосоване й тоді, коли дитину знайдено, а її батьки не встановлені чи невідомі.

Застосування кожного з цих принципів неоднакове. Перевага може надаватися одному з них або ж вони можуть поєднуватися. У законодавстві більшості держав пріоритетним вважається принцип "права крові", а принцип

---

²⁷ Поняття інституту громадянства, особливості набуття та припинення громадянства України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9530/> (дата звернення: 18.10.2023).

²⁸ Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навчальний посібник. / 2012. URL: https://pidru4niki.com/1842112046877/pravo/gromadyanstvo_ukrayini_ponyattya_oznaki_printsipi_gromadyanstva_ukrayini (дата звернення: 21.11.2023).

"права ґрунту" застосовується як додатковий, коли родинні зв'язки не дають змоги цілком певно визначити громадянство особи²⁹.

Другий спосіб набуття громадянства - натуралізація. Натуралізація (від лат. *naturalis* - природний, дійсний, справжній) - це акт прийняття до громадянства (підданства) іншої держави іноземця чи особи без громадянства за особистою заявою особи, поданою до компетентних органів держави. Натуралізація може здійснюватися тільки на основі законодавчо визначених підстав, зокрема етнічне походження (Ізраїль, Німеччина), належність до певної релігії (Пакистан, Іран), ценз постійного проживання на території держави (Чад, 15 років)³⁰.

Статтею 6 Закону України «Про громадянство України» визначено наступні підстави набуття громадянства України:

- 1) за народженням;
- 2) за територіальним походженням;
- 3) внаслідок прийняття до громадянства;
- 4) внаслідок поновлення у громадянстві;
- 5) внаслідок усиновлення³¹;
- 6) внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в заклад охорони здоров'я, заклад освіти або інший дитячий заклад, у дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю;
- 7) внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки;
- 8) у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини;

²⁹ Поняття інституту громадянства, особливості набуття та припинення громадянства України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9530/> (дата звернення: 18.10.2023).

³⁰ Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навчальний посібник. / 2012. URL: https://pidru4niki.com/1842112046877/pravo/gromadyanstvo_ukrayini_ponyattya_oznaki_printsipi_gromadyanstva_ukrayini (дата звернення: 21.11.2023).

³¹ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

9) внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства;

10) за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Розглянемо вказані підстави детальніше:

1.Набуття громадянства України за народженням:

Особа, батьки або один з батьків якої на момент її народження були громадянами України, є громадянином України.

Особа, яка народилася на території України від осіб без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, є громадянином України.

Особа, яка народилася за межами України від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства іншої держави, є громадянином України.

Особа, яка народилася на території України від іноземців, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків, є громадянином України.³²

Особа, яка народилася на території України, одному з батьків якої надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків або набула за народженням громадянство того з батьків, якому надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, є громадянином України.

Особа, яка народилася на території України від іноземця і особи без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства того з батьків, який є іноземцем, є громадянином України. (ст. 7 Закону України «Про громадянство України»).

2.Набуття громадянства України за територіальним походженням:

---

³² Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

Особа (іноземець або особа без громадянства), яка сама чи хоча б один із її батьків або її дід чи баба, прадід чи прабаба, або її рідні (повнорідні та неповнорідні) брат чи сестра, син чи дочка, онук чи онука народилися або постійно проживали до 24 серпня 1991 року на території, яка стала територією України відповідно до Закону України "Про правонаступництво України", або яка сама чи хоча б один із її батьків або її дід чи баба, прадід чи прабаба, або її рідні (повнорідні та неповнорідні) брат чи сестра народилися або постійно проживали на інших територіях, що входили на момент їх народження або під час їх постійного проживання до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР), а також її неповнолітні діти мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням.

3. Прийняття до громадянства України:

Іноземець або особа без громадянства можуть бути за їх заявою прийняті до громадянства України.

Умовами прийняття до громадянства України є:

1) визнання і дотримання Конституції України та законів України, що засвідчується особою у поданій в установленому порядку заяві про прийняття до громадянства України³³;

1⁻¹) знання основ Конституції України, історії України. (ст. 9 Закону України «Про громадянство України»).

Складання іспитів з основ Конституції України, історії України здійснюються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

2) подання:

особою без громадянства - декларації про відсутність іноземного громадянства;

---

³³ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

іноземцем - зобов'язання припинити іноземне громадянство.

Іноземці, які подали зобов'язання припинити іноземне громадянство (підданство), повинні подати документ про це, виданий уповноваженим органом відповідної держави, до уповноваженого органу України протягом двох років з моменту прийняття їх до громадянства України. Іноземці, які мають усі передбачені законодавством цієї держави підстави для отримання документа про припинення громадянства (підданства), але з незалежних від них причин не можуть отримати його, подають декларацію про відмову від іноземного громадянства.

3) безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років;

4) отримання дозволу на імміграцію;

5) володіння державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови.

Складання іспитів на визначення рівня володіння державною мовою здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

б) наявність законних джерел існування³⁴.

Для прийняття до громадянства України осіб, які мають визначні заслуги перед Україною, або прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України, центральний орган виконавчої влади у відповідній сфері готує у порядку, встановленому Президентом України, подання на ім'я Президента України.

4. Поновлення у громадянстві України:

Особа, яка припинила громадянство України, є особою без громадянства і подала заяву про поновлення у громадянстві України, реєструється громадянином України незалежно від того, проживає вона постійно в Україні

---

³⁴ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

чи за кордоном, за відсутності обставин, передбачених частиною шостою статті 9 Закону України «Про громадянство України».

Особа, яка після припинення громадянства України набула іноземне громадянство (підданство) або іноземні громадянства (підданства), повернулася в Україну на постійне проживання і подала заяву про поновлення у громадянстві України та зобов'язання припинити іноземне громадянство (підданство), реєструється громадянином України. (ст. 10 Закону України «Про громадянство України»).

Іноземець, який перебуває у громадянстві (підданстві) кількох держав, подає зобов'язання припинити громадянство (підданство) усіх цих держав.

5. Набуття дітьми громадянства України внаслідок усиновлення:

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і яку усиновлюють громадяни України або подружжя, один із якого є громадянином України, а другий - особою без громадянства, стає громадянином України з моменту набрання законної сили рішенням суду про усиновлення незалежно від того, проживає дитина постійно в Україні чи за кордоном. Така дитина реєструється громадянином України за заявою усиновлювача, який є громадянином України³⁵.

Дитина, яка є особою без громадянства або іноземцем і яку усиновлює подружжя, один з якого є громадянином України, а другий - іноземцем, стає громадянином України з моменту набрання законної сили рішенням суду про усиновлення незалежно від того, проживає дитина постійно в Україні чи за кордоном. Така дитина реєструється громадянином України за заявою усиновлювача, який є громадянином України.

Повнолітня особа, яка на момент усиновлення була іноземцем або особою без громадянства, перебуває на території України на законних підставах або проживає за кордоном, яку до досягнення повноліття було

---

³⁵ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

усиновлено відповідно до частини першої або другої цієї статті, проте набуття громадянства України усиновлювачами оформлено не було, та яка не набула громадянства (підданства) іншої держави, реєструється громадянином України за її особистою заявою (ст. 11 Закону України «Про громадянство України»).

б. Набуття громадянства України внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в заклад охорони здоров'я, заклад освіти або інший дитячий заклад, у дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю:

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства, над якою встановлено опіку чи піклування і опікуном або піклувальником призначено громадянина України або осіб, одна з яких є громадянином України, а друга - особою без громадянства, стає громадянином України з моменту прийняття рішення про встановлення опіки чи піклування або з моменту набрання законної сили рішенням суду про встановлення опіки чи піклування. Така дитина реєструється громадянином України за клопотанням опікуна або піклувальника, який є громадянином України.

Дитина, яка є особою без громадянства або іноземцем, над якою встановлено опіку чи піклування і опікуном або піклувальником призначено осіб, одна з яких є громадянином України, а друга - іноземцем, стає громадянином України з моменту прийняття рішення про встановлення опіки або піклування чи з моменту набрання законної сили рішенням суду про³⁶ встановлення опіки або піклування, якщо така дитина у зв'язку із встановленням опіки або піклування не набуває громадянство опікуна чи піклувальника, який є іноземцем. Така дитина реєструється громадянином України за клопотанням опікуна або піклувальника, який є громадянином України (ст. 12 Закону України «Про громадянство України»).

---

³⁶ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і влаштована до закладу охорони здоров'я, закладу освіти або іншого дитячого закладу, адміністрація яких виконує щодо неї функції опікуна або піклувальника, стає громадянином України з моменту влаштування в такий заклад, якщо її батьки померли, позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми чи недієздатними, оголошені померлими або якщо батьки дитини, розлученої із сім'єю, не знайдені. Така дитина реєструється громадянином України за клопотанням адміністрації закладу, на яку покладено функції опікуна або піклувальника стосовно дитини.

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства і виховується в дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї, якщо хоча б один із батьків-вихователів чи прийомних батьків є громадянином України, стає громадянином України з моменту влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу чи прийомної сім'ї, якщо її батьки померли, позбавлені батьківських прав, визнані безвісно відсутніми чи недієздатними, оголошені померлими або якщо батьки дитини, розлученої із сім'єю, не знайдені. Така дитина реєструється громадянином України за клопотанням того з батьків-вихователів або прийомних батьків, який є громадянином України³⁷.

Повнолітня особа, яка у випадках, передбачених цією статтею, на момент встановлення над нею до досягнення повноліття опіки чи піклування або влаштування в заклад охорони здоров'я, заклад освіти, інший дитячий заклад, у дитячий будинок сімейного типу, прийомну сім'ю була іноземцем або особою без громадянства і стосовно якої рішення про набуття громадянства України оформлено не було, реєструється громадянином України за її особистою заявою (ст. 12 Закону України «Про громадянство України»).

---

³⁷ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

7. Набуття громадянства України внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки:

Іноземець або особа без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах, визнані судом недієздатними, над якими встановлено опіку громадянина України, набувають громадянство України з моменту набрання чинності рішенням про встановлення опіки (ст. 13 Закону України «Про громадянство України»).

8. Набуття громадянства України у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини:

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства, один з батьків якої є громадянином України, а другий є особою без громадянства, реєструється громадянином України за клопотанням того з батьків, який є громадянином України.

Дитина, яка є особою без громадянства, один з батьків якої є громадянином України, а другий є іноземцем, реєструється громадянином України за клопотанням того з батьків, який є громадянином України.

Дитина, яка є іноземцем або особою без громадянства, батьки якої перебувають у громадянстві України, реєструється громадянином України за клопотанням одного з батьків.

Дитина, яка є іноземцем, один із батьків якої є громадянином України, а другий - іноземцем, реєструється громадянином України за клопотанням того з батьків, який є громадянином України.

Датою набуття громадянства України є дата реєстрації набуття особою громадянства України. (ст. 14 Закону України «Про громадянство України»)³⁸.

9. Набуття громадянства України внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства:

У разі визнання батьківства дитини, мати якої є іноземкою або особою без громадянства, а батьком визнано громадянина України, дитина незалежно

---

³⁸ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

від місця її народження та місця постійного проживання набуває громадянство України.

У разі визнання материнства дитини, батько якої є іноземцем або особою без громадянства, а матір'ю визнано громадянку України, дитина незалежно від місця її народження та місця постійного проживання набуває громадянство України.

Якщо визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства мали місце після досягнення дитиною повноліття, така особа, яка є особою без громадянства, набуває громадянство України незалежно від місця народження та місця постійного проживання за умов, передбачених частинами першою - четвертою статті 15 Закону України «Про громадянство України».

Якщо визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства мали місце після досягнення дитиною повноліття, така особа, яка є іноземцем, набуває громадянство України незалежно від місця її народження та місця постійного проживання за умов, передбачених частинами першою – четвертою статті 15 Закону України «Про громадянство України», якщо вона подала заяву про набуття громадянства України та зобов'язання припинити іноземне громадянство³⁹.

Іноземці, які є громадянами держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, та зазнали у країні своєї громадянської належності переслідувань через політичні переконання, замість зобов'язання припинити іноземне громадянство (підданство) можуть подавати декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка зазнала переслідувань, разом із документом, що підтверджує переслідування (ст. 14 Закону України «Про громадянство України»).

---

³⁹ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

Слід зазначити, що згідно зі статтею 16 Закону України «Про громадянство України» набуття громадянства України дітьми віком від 14 до 18 років може відбуватися лише за їхньою згодою.⁴⁰

Набуття громадянства у країнах-учасниках ЄС має свої особливості. Розглянемо законодавство декількох країн-учасниць ЄС щодо набуття громадянства.

Польща: як і в Україні головним нормативно-правовим актом Польщі є Конституція, яка регулює всі сфери устрою держави, в тому числі торкається питання громадянства.

У ч. 1 ст. 34 Конституції Польської Республіки зазначено, що польське громадянство набувається за народженням від батьків, які є польськими громадянами. Інші випадки набуття польського громадянства визначаються законом⁴¹.

Тобто Конституція Польської Республіки закріплює пріоритетність використання принципу «права крові» (*jus sanguinis*) за яким особа набуває громадянство своїх батьків або одного із батьків незалежно від місця народження. Цей принцип переважає у Польському законодавстві над «правом ґрунту» (*jus soli*), який існує на рівні закону.

Елементом, який робить схожими правові підстави набуття громадянства України та Польщі є стаття 137 Конституції Польської Республіки, яка визначає, що «Президент Республіки надає польське громадянство і згоду на відмову від польського громадянства».

Така ж норма закріплена у п.26 ст. 106 Конституції України, згідно з якою «Президент України приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні⁴².»

---

⁴⁰ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

⁴¹ Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал – К.: Москаленко О.М., 2018. – 82 с.

⁴² Конституція України: станом на 01.01.2020 р.: відповідає офіц. тексту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 04.10.2023).

Підстави набуття громадянства закріплено в Законі Польщі «Про польське громадянство».

Відповідно до норм даного закону Польське громадянство набувається:

На підставі закону:

Неповнолітня особа отримує польське громадянство за народженням, якщо:

1. хоча б один із батьків є громадянином Польщі;
2. народився на території Республіки Польща, а його батьки невідомі, не мають громадянства або їхнє громадянство не визначене. (Стаття 14 Закону Польщі «Про польське громадянство»).

Шляхом надання польського громадянства:

1. Польське громадянство надається на прохання іноземця.
2. Польське громадянство надається неповнолітньому іноземцю за заявою його законних представників.
3. У разі розбіжностей між законними представниками кожен із них може звернутися до суду для прийняття рішення. (Стаття 14 Закону Польщі «Про польське громадянство»).

Президент Республіки Польща надає польське громадянство або відмовляє у наданні у формі рішення.

Шляхом визнання громадянином Польщі:

Громадянином Польщі вважається:

- 1) іноземець, який безперервно проживає на території Республіки Польща не менше 3 років на підставі дозволу на постійне проживання, дозволу на довгострокове перебування в Європейському Союзі або права на⁴³ постійне проживання, який має стабільне та регулярне джерело доходу в Республіці Польща та право на користування житловим приміщенням;

---

⁴³ Про польське громадянство: Законі Польщі від 02.04.2009 р. Дата оновлення: 25.09.2023. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obywatelstwo-polskie-17773790> (дата звернення: 26.10.2023).

2) іноземець, який безперервно проживає на території Республіки Польща не менше 2 років на підставі дозволу на постійне проживання, дозволу на перебування довготермінового резидента Європейського Союзу або права на постійне проживання, який:

- а) перебуває у шлюбі з громадянином Польщі не менше 3 років або
- б) не має громадянства;

3) іноземець, який безперервно проживає на території Республіки Польща не менше 2 років на підставі дозволу на постійне проживання, отриманого у зв'язку з наданням статусу біженця в Республіці Польща;

4) неповнолітній іноземець, який перебуває на території Республіки Польща на підставі дозволу на постійне проживання, дозволу на довгострокове перебування в Європейському Союзі або права на постійне проживання, один з батьків якого є громадянином Польщі, а другий з батьків не маючи польське громадянство, дав згоду на це визнання;

5) неповнолітній іноземець, який перебуває на території Республіки Польща на підставі дозволу на постійне проживання, дозволу на довгострокове перебування в Європейському Союзі або права на постійне проживання, якому принаймні одному з батьків повернуто польське громадянство, а другий із батьків, не маючи польського громадянства, дав згоду на це визнання;

б) іноземець, який безперервно та легально проживає на території Республіки Польща не менше 10 років, який відповідає всім наступним умовам:

а) має дозвіл на постійне проживання, дозвіл на проживання довгострокового резидента Європейського Союзу або право на постійне проживання⁴⁴;

б) має стабільне та регулярне джерело доходу в Республіці Польща та законне право на користування житловим приміщенням;

---

⁴⁴ Про польське громадянство: Законі Польщі від 02.04.2009 р. Дата оновлення: 25.09.2023. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obywatelstwo-polskie-17773790> (дата звернення: 26.10.2023).

7) іноземець, який безперервно проживає на території Республіки Польща не менше одного року на підставі дозволу на постійне проживання, отриманого внаслідок польського походження або Карти поляка.

Іноземець, який клопоче про визнання громадянином Польщі, за винятком іноземця, про якого йдеться у п. 1 п. 4 і 5, зобов'язаний мати знання польської мови, підтвержені офіційним сертифікатом, про який йдеться у ст. 11а Закону від 7 жовтня 1999 р. про польську мову (Дзюмер 2021 р., п. 672 та 2023 р., п. 1672), на рівні володіння мовою не нижче В1, атестат про закінчення школи в Республіці Польща або свідоцтво про закінчення школи за кордоном з польською мовою навчання. (Стаття 30 Закону Польщі «Про польське громадянство»).

Шляхом відновлення польського громадянства:

Польське громадянство відновлює своїм рішенням міністр внутрішніх справ. (Стаття 39 Закону Польщі «Про польське громадянство»).

Іноземець, який втратив польське громадянство до 1 січня 1999 року може подати заяву на відновлення польського громадянства на підставі:

- 1) ст. 11 або 13 Закону від 20 січня 1920 р. про громадянство Польської Держави;
- 2) ст. 11 або 12 Закону від 8 січня 1951 р. про польське громадянство;
- 3) ст. 13, 14 або 15 Закону від 15 лютого 1962 р. Про польське громадянство⁴⁵.

Німеччина: основу законодавства Німеччини з питань громадянства складає Основний закон Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 року (Конституція), і Закон «Про громадянство Німеччини» від 22 липня 1913 року.

Стаття 16 Основного закону ФРН від 23 травня 1949 року, передбачає, що нікого не можна позбавляти німецького громадянства. Втрата

---

⁴⁵ Про польське громадянство: Законі Польщі від 02.04.2009 р. Дата оновлення: 25.09.2023. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obywatelstwo-polskie-17773790> (дата звернення: 26.10.2023).

громадянства може відбутися лише на підставі закону а проти волі відповідної особи, лише якщо внаслідок цього відповідна особа не стане особою без громадянства. Жоден німець не може бути виданий за кордон. Закон може передбачати інше регулювання екстрадиції до держави-члена Європейського Союзу або до міжнародного суду за умови дотримання принципів верховенства права⁴⁶.

Підстави набуття громадянства закріплює є Закон «Про громадянство Німеччини» від 22 липня 1913 року. Закон передбачає наступні підстави отримання німецького громадянства:

1. *за народженням* – дитина набуває німецьке громадянство через народження, якщо один з батьків має німецьке громадянство. Дитина, яка знайдена в Німеччині, вважається дитиною німця, доки не буде доведено протилежне.

Через народження в Німеччині дитина іноземних батьків отримує німецьке громадянство, якщо один із батьків:

- мав законне звичайне проживання в Німеччині протягом восьми років;
- має постійне право на проживання або, як громадянин Швейцарії чи член його сім'ї, має дозвіл на проживання на підставі угоди від 21 червня 1999 року між Європейським Співтовариством та його державами-членами, з одного боку, та Швейцарською Конфедерацією з іншого боку про свободу пересування (Вісник федеральних законів, 2001 р. II, стор. 810); (§ 4 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»)⁴⁷.

2. *за заявою* – особи, які народилися після набрання чинності Основним законом, заявляючи про бажання стати громадянами Німеччини, набувають цей статус:

- Діти батьків-німців, які не набули німецького громадянства за народженням;

---

⁴⁶ Основний закон Федеративної Республіки Німеччина від 23.05.1949 р. станом на 19.12.2022 р.: відповідає офіц. тексту. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 27.10.2023).

⁴⁷ Про громадянство Німеччини: Закон ФРН від 22.07.1913 р. Дата оновлення: 16.08.2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/BJNR005830913.html> (дата звернення: 04.11.2023).

- Діти матері, яка втратила німецьке громадянство до народження дитини через шлюб з іноземцем;

- Діти, які втратили німецьке громадянство, набуте через народження через легітимацію, надану іноземцем і чинну згідно з німецьким законодавством;

- Нащадки дітей під номерами від 1 до 3.

3. *шляхом усиновлення в дитинстві* – з усиновленням дитини німцем, яке діє згідно з німецьким законодавством, дитина, яка на момент подачі заяви про усиновлення ще не досягла вісімнадцяти років, набуває німецьке громадянство. Набуття німецького громадянства поширюється на нащадків дитини. Якщо усиновлення дитини ґрунтується на рішенні іноземної держави, набуття німецького громадянства вимагає, щоб батьківські стосунки між дитиною та її попередніми батьками припинилися внаслідок усиновлення, і що відносини усиновлення були еквівалентними відносинам усиновлення, заснованим на про німецькі матеріальні норми; (§ 6 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

4. *шляхом видачі свідоцтва відповідно до пункту 1 або 2 §15 Федерального закону про висланих осіб*;

5. *шляхом натуралізації* – іноземець, який законно постійно проживає в країні, може бути натуралізований за його заявою, якщо його особистість і громадянство були з'ясовані і він:

- здатний діяти відповідно до пункту 1 пункту 1 розділу 37 або мати законного представника⁴⁸,

- він не засуджувався до покарання за протиправне діяння і не застосовувався до нього запобіжного заходу у зв'язку з його недієздатністю,

- знайшов власну квартиру чи житло,

- здатний прогодувати себе та своїх рідних і його інтеграція в німецькі умови життя гарантована. (§ 8 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

⁴⁸ Про громадянство Німеччини: Закон ФРН від 22.07.1913 р. Дата оновлення: 16.08.2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/BJNR005830913.html> (дата звернення: 04.11.2023).

Натуралізація набуває чинності після отримання свідоцтва про натуралізацію, виданого відповідальним адміністративним органом.⁴⁹

Італія: стаття 22 Конституції Італійської республіки передбачає, що «Ніхто за політичними мотивами не може бути позбавлений правоздатності, громадянства, імені». А у статті 117 зазначено, що виключно держава здійснює законодавче регулювання у сферах громадянства, правоздатності і обліку населення⁵⁰.

Положення щодо громадянства Італії в основному регулюються законом №. 91/1992. Відповідно до цього закону, ті, чії батьки (навіть тільки батько чи мати) є громадянами Італії, набувають італійського громадянства за народженням: це так званий метод про набуття правового кровного громадянства. Відповідно до цього закону, ті, чії батьки (навіть тільки батько чи мати) є громадянами Італії, набувають італійського громадянства за народженням. Тобто застосовується принцип права крові (*jus sanguinis*).

Італійська правова система також визнає право ґрунту (*jus soli*), і передбачає його для таких випадків:

- будь-яка особа, яка народилася на території Республіки, якщо обидва батьки невідомі або не мають громадянства, або якщо дитина не має громадянства батьків відповідно до закону держави, до якої вони належать⁵¹;
- дитина невідомих батьків, виявлена на території Республіки, вважається громадянином за народженням, якщо не буде доведено наявність іншого громадянства. (ст. 1, пункт 2)⁵².

---

⁴⁹ Про громадянство Німеччини: Закон ФРН від 22.07.1913 р. Дата оновлення: 16.08.2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/VJNR005830913.html> (дата звернення: 04.11.2023).

⁵⁰ Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал – К.: Москаленко О.М., 2018. – 62 с

⁵¹ Про громадянство Італії: Закон Італії від 05.02.1992 р. № 91. Дата оновлення: 18.12.2023. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1992;91> (дата звернення: 27.10.2023).

⁵² Про громадянство Італії: Закон Італії від 05.02.1992 р. № 91. Дата оновлення: 18.12.2023. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1992;91> (дата звернення: 27.10.2023).

Громадянство Італії також набувається шляхом визнання батьківства (батьком чи матір'ю, які є громадянами Італії), або після судової перевірки наявності спорідненості.

Для іноземців італійського походження передбачені спрощені способи набуття громадянства: італійське громадянство можуть отримати іноземці або особи без громадянства, нащадки (до другого ступеня) громадянина Італії за народженням, за умови, що вони роблять чітку заяву про волю та хто відповідати принаймні одній із цих вимог⁵³:

а) якщо він виконує фактичну військову службу на користь Італійської держави і заздалегідь заявляє, що бажає отримати італійське громадянство;

б) якщо він береться на державну роботу, навіть за кордоном, і заявляє, що бажає отримати італійське громадянство;

с) якщо після досягнення повноліття він законно проживає на території Республіки не менше двох років і заявляє протягом одного року після досягнення повноліття, що бажає набутти італійського громадянства.

Іноземець, народжений в Італії, який безперервно проживав там на законних підставах до досягнення повноліття, стає громадянином, якщо він заявляє, що бажає набутти італійське громадянство протягом одного року з вищезгаданої дати⁵⁴.

Набуття громадянства іноземцями або особами без громадянства, які одружилися з громадянами Італії (статті 5-8). Іноземні подружжя громадян Італії отримують громадянство за запитом, поданим префекту за місцем проживання зацікавленої сторони або, якщо проживають за кордоном, до компетентного консульського органу, якщо вони можуть одночасно задовольнити такі умови:

---

⁵³ Громадянство Італії: чинна нормативна база: парламентська документація – Офіційний веб-сайт палати депутатів Італії. 2022 URL: https://temi.camera.it/leg18/post/pl18_app_ac0387.html (дата звернення: 05.11.2023).

⁵⁴ Про громадянство Італії: Закон Італії від 05.02.1992 р. № 91. Дата оновлення: 18.12.2023. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1992;91> (дата звернення: 27.10.2023).

- законне проживання на території Італії протягом щонайменше двох років після укладення шлюбу або, альтернативно, для іноземців, які проживають за кордоном, протягом трьох років з дати укладення шлюбу між іноземцем та громадянином; зазначені строки скорочуються вдвічі за наявності у подружжя народжених або усиновлених дітей;

- стійкість подружніх зв'язків;

- відсутність судимостей за злочини проти міжнародної та внутрішньої самобутності держави та проти політичних прав громадян⁵⁵.

Італійське громадянство може бути надано указом Президента Республіки після заслуховування Державної ради за пропозицією Міністра внутрішніх справ:

а) іноземцю, чий батько чи мати або один із прямих нащадків другого ступеня були громадянами за народженням, або який народився на території Республіки і, в обох випадках, проживав там на законних підставах не менше трьох років;

б) повнолітньому іноземцю, усиновленому громадянином Італії, який законно проживав на території Республіки протягом щонайменше п'яти років після усиновлення; в) іноземцю, який прослужив державі не менше п'яти років навіть за кордоном⁵⁶;

г) громадянину держави-члена ЄС, якщо він законно проживав на території Республіки не менше чотирьох років;

д) особі без громадянства, яка на законних підставах проживає на території республіки не менше п'яти років;

ф) іноземцю, який законно проживав на території Республіки не менше десяти років.

---

⁵⁵ Громадянство Італії: чинна нормативна база: парламентська документація – Офіційний веб-сайт палати депутатів Італії. 2022 URL: https://temi.camera.it/leg18/post/pl18_app_ac0387.html (дата звернення: 05.11.2023).

⁵⁶ Громадянство Італії: чинна нормативна база: парламентська документація – Офіційний веб-сайт палати депутатів Італії. 2022 URL: https://temi.camera.it/leg18/post/pl18_app_ac0387.html (дата звернення: 05.11.2023).

Указом Президента Республіки, після заслуховування Державної Ради та після резолюції Ради Міністрів, за пропозицією Міністра внутрішніх справ, узгодженою з Міністром закордонних справ, громадянство може бути надано іноземцю, якщо він надав видатні послуги Італії, або коли існує винятковий інтерес держави.

Надання італійського громадянства відповідно до статей 5 і 9 залежить від володіння зацікавленою стороною достатнім знанням італійської мови не нижче рівня B1 Загальноєвропейських рекомендацій щодо знання мов (CEFR)⁵⁷.

Аналізуючи підстави набуття громадянства України та держав-учасниць ЄС можна виділити певні особливості.

Законодавство кожної з розглянутих країн передбачає набуття громадянства за народженням, за територіальним походженням, шляхом надання громадянства, шляхом усиновлення.

У кожній країні передбачено певний строк безперервного проживання на її території, який дає право на отримання громадянства: в Україні – протягом останніх 5 років; в Польщі – протягом 2,3,10 років залежно від вимог законодавства; Німеччина – протягом 8 років; Італія – протягом 4,5,10 років залежно від вимог законодавства.

Надавати громадянство уповноважені президенти України Польщі та Італії.

Що стосується питання подвійного громадянства, то серед названих країн воно де-факто заборонене в Україні та Німеччині (за винятком випадків передбачених законом), законодавство інших країн дозволяє наявність громадянства іншої держави у своїх громадян. Слід зазначити, що уряд

---

⁵⁷ Про громадянство Італії: Закон Італії від 05.02.1992 р. № 91. Дата оновлення: 18.12.2023. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1992;91> (дата звернення: 27.10.2023).

Німеччини планує внести зміни до законодавства, які передбачають можливість подвійного громадянства.

Проте, лише законодавство України передбачає такий широкий перелік підстав набуття громадянства. В Україні існує можливість набуття громадянства внаслідок встановлення опіки над особою, визнаною судом недієздатною. Законодавство інших країн не передбачає такої можливості.

2.2 Підстави припинення громадянства в Україні та державах-учасниках ЄС

Закон України «Про громадянство України» передбачає, що Громадянство України припиняється:

- 1) внаслідок виходу з громадянства України;
- 2) внаслідок втрати громадянства України;
- 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

Вихід з громадянства України:

Громадянин України, який відповідно до чинного законодавства України є таким, що постійно проживає за кордоном, може вийти з громадянства України за його клопотанням.

Якщо дитина виїхала разом з батьками на постійне проживання за кордон і батьки виходять з громадянства України, за клопотанням одного з батьків разом з батьками з громадянства України може вийти і дитина⁵⁸.

Якщо один з батьків виїхав разом з дитиною на постійне проживання за кордон і виходить з громадянства України, а другий залишається громадянином України, дитина може вийти з громадянства України разом з тим із батьків, який виходить з громадянства України, за його клопотанням.

---

⁵⁸ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

Якщо один з батьків виїхав разом з дитиною на постійне проживання за кордон і виходить з громадянства України, а другий є іноземцем чи особою без громадянства, дитина може вийти з громадянства України разом з тим із батьків, який виходить з громадянства України, за його клопотанням.

Дитина, яка відповідно до чинного законодавства України вважається такою, що постійно проживає за кордоном, може вийти з громадянства України за клопотанням одного з батьків.

Дитина, яка набула громадянство України за народженням, якщо на момент її народження батьки або хоча б один із них були іноземцями чи особами без громадянства, може вийти з громадянства України за клопотанням одного з батьків незалежно від місця проживання дитини.

Дитина, яка усиновлена подружжям, один з якого є громадянином України, а другий є іноземцем, може вийти з громадянства України за клопотанням усиновлювача, який є іноземцем.

Дитина, усиновлена іноземцями або особами без громадянства, може вийти з громадянства України за клопотанням одного з усиновлювачів.

Вихід з громадянства України допускається, якщо особа набула громадянство іншої держави або отримала документ, виданий уповноваженими органами іншої держави, про те, що громадянин України набуде її громадянство, якщо вийде з громадянства України.

Вихід дітей віком від 14 до 18 років з громадянства України може відбуватися лише за їхньою згодою⁵⁹.

Вихід із громадянства України не допускається, якщо особі, яка клопоче про вихід з громадянства України, в Україні повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або стосовно якої в Україні є обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили і підлягає виконанню.

---

⁵⁹ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

Датою припинення громадянства України у випадках, передбачених статтею 18 Закону України «Про громадянство України», є дата видання відповідного Указу Президента України.

Підставами для *втрати громадянства України* є:

1) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття.

Добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави повинен був звертатися із заявою чи клопотанням про таке набуття відповідно до порядку, встановленого національним законодавством держави, громадянство якої набуто.

Не вважаються добровільним набуттям іншого громадянства такі випадки:

а) одночасне набуття дитиною за народженням громадянства України та громадянства іншої держави чи держав;

б) набуття дитиною, яка є громадянином України, громадянства своїх усиновлювачів унаслідок усиновлення її іноземцями;

в) автоматичне набуття громадянином України іншого громадянства внаслідок одруження з іноземцем;

г) автоматичне набуття громадянином України, який досяг повноліття, іншого громадянства внаслідок застосування законодавства про громадянство іноземної держави, якщо такий громадянин України не отримав документ, що підтверджує наявність у нього громадянства іншої держави⁶⁰;

2) набуття особою громадянства України на підставі статті 9 Закону України «Про громадянство України» внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів, у тому числі невиконання зобов'язань, взятих особою в зобов'язанні припинити іноземне громадянство,

---

⁶⁰ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

у зобов'язанні про складання іспитів з основ Конституції України, історії України та на рівень володіння державною мовою;

3) добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою.

Відповідно до статті 20 Закону України «Про громадянство України» «Громадянин України, який подав заяву про вихід з громадянства України або щодо якого оформляється втрата громадянства, до видання указу Президента України про припинення громадянства України користується всіма правами і несе всі обов'язки громадянина України.⁶¹»

Польща:

Громадянин Польщі, який виходить з польського громадянства, втрачає польське громадянство після отримання згоди Президента Республіки Польща на вихід з польського громадянства.

Президент Республіки Польща може дати згоду на відмову польського громадянина від польського громадянства за його проханням.

Згода на відмову від польського громадянства неповнолітньої особи, яка залишається під виключною батьківською опікою особи або осіб, які не мають польського громадянства, надається на прохання її законних представників.

У разі розбіжностей між законними представниками кожен із них може звернутися до суду для прийняття рішення⁶².

Президент Республіки Польща дає згоду на відмову від польського громадянства або відмовляється висловити це у формі резолюції.

Втрата польського громадянства настає через 30 днів з моменту видання рішення Президента Республіки Польща⁶³.

Німеччина:

---

⁶¹ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).

⁶² Про польське громадянство: Законі Польщі від 02.04.2009 р. Дата оновлення: 25.09.2023. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obywatelstwo-polskie-17773790> (дата звернення: 26.10.2023).

⁶³ Про польське громадянство: Законі Польщі від 02.04.2009 р. Дата оновлення: 25.09.2023. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obywatelstwo-polskie-17773790> (дата звернення: 26.10.2023).

Стаття 16 Основного закону ФРН від 23 травня 1949 року, передбачає, що нікого не можна позбавляти німецького громадянства. Втрата громадянства може відбутися лише на підставі закону а проти волі відповідної особи, лише якщо внаслідок цього відповідна особа не стане особою без громадянства⁶⁴.

Згідно з Законом «Про громадянство Німеччини» від 22 липня 1913 року громадянство Німеччини втрачається:

1. *Через звільнення* – німець буде звільнений від німецького громадянства за його заявою, якщо він подав заяву на отримання іноземного громадянства (§ 18 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

2. *Шляхом набуття іноземного громадянства* – німець втрачає своє громадянство після набуття іноземного громадянства, якщо це набуття відбувається за його заявою або за заявою законного представника, але особа, яку представляють, втрачає його лише за наявності умов, за яких можна подати заяву про звільнення відповідно до Розділу 19⁶⁵.

Втрата не виникає, якщо німець набуває громадянство іншої країни-члена Європейського Союзу, Швейцарії або держави, з якою Федеративна Республіка Німеччина уклала міжнародний договір.

3. *Шляхом відмови* – німець може відмовитися від свого громадянства, якщо він має кілька громадянств. Відмова повинна бути заявлена в письмовій формі. (§ 26 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

4. *Через усиновлення дитини іноземцем* – неповнолітня особа втрачає німецьке громадянство, якщо вона фактично усиновлена як дитина іноземцем відповідно до законодавства Німеччини, якщо таким чином вона набуває громадянство усиновлювача (§ 27 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

---

⁶⁴ Основний закон Федеративної Республіки Німеччина від 23.05.1949 р. станом на 19.12.2022 р.: відповідає офіц. тексту. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 27.10.2023).

⁶⁵ Про громадянство Німеччини: Закон ФРН від 22.07.1913 р. Дата оновлення: 16.08.2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/BJNR005830913.html> (дата звернення: 04.11.2023).

5. *Шляхом приєднання до збройних сил або подібної збройної групи іноземної держави або конкретної участі в бойових діях терористичної організації за кордоном* – німець, який на основі добровільного зобов'язання приєднується до збройних сил або подібної збройної групи іноземної держави, громадянином якої він є, без згоди Федерального міністерства оборони або органу, призначеного ним, або спеціально бере участь у бойових діях терористичної організації за кордоном, втрачає німецьке громадянство (§ 28 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

6. *За заявою* – особа яка набула німецьке громадянство, не виростає у Німеччині, має іноземне громадянство, відмінне від громадянства іншої країни-члена Європейського Союзу чи Швейцарії, після досягнення 21 року повинна заявити, чи хоче вона зберегти німецьке чи іноземне громадянство (§ 29 Закону ФРН «Про громадянство Німеччини»).

7. *Шляхом скасування незаконного адміністративного акта* – незаконна натуралізація або незаконний дозвіл на збереження громадянства Німеччини може бути скасовано лише в тому випадку, якщо адміністративний акт було отримано шляхом шахрайства, погрозу чи підкупу або через навмисно неправильну чи неповну інформацію, яка була важливою для його видачі⁶⁶.

Італія:

Згідно зі статтею 22 Конституції Італійської республіки «Ніхто за політичними мотивами не може бути позбавлений правоздатності, громадянства, імені.⁶⁷».

Закон № 91/1992 передбачає втрату особою італійського громадянства в наступних випадках:

⁶⁶ Про громадянство Німеччини: Закон ФРН від 22.07.1913 р. Дата оновлення: 16.08.2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/BJNR005830913.html> (дата звернення: 04.11.2023).

⁶⁷ Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В. М. Шаповал – К.: Москаленко О. М., 2018. – 62 с.

- скасування усиновлення з вини усиновленої особи призводить до автоматичної втрати громадянства, набутого останньою внаслідок усиновлення, за умови, що вона має інше громадянство або знову набуває його (ч. 3 ст. 3);

- невиконання прохання уряду Італії залишити державну роботу чи державну посаду, яку громадянин прийняв від іноземної держави чи громадського органу чи міжнародного органу, в якому Італія не бере участі, або невиконання наказу італійського уряду залишити військову службу, яку громадянин проходить на користь іноземної держави (ст. 12 ч. 1);

- вступ на державну посаду або несення військової служби в іноземній державі, або добровільне набуття громадянства відповідної держави, коли ці обставини мають місце під час стану війни з нею (ст. 12, ч. 2)⁶⁸.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що основною підставою припинення громадянства в Україні і розглянутих країнах-учасниках ЄС є відмова від громадянства за заявою особи, яка бажає вийти з громадянства. Інші підстави припинення громадянства передбачають втрату особою громадянства як наслідок вчинення особою дій, що суперечать нормам законодавства держави громадянином якої вона є. Окрім випадків, коли громадянство втрачається внаслідок усиновлення особи, чи скасування усиновлення з вини усиновленої особи.

---

⁶⁸ Громадянство Італії: чинна нормативна база: парламентська документація – Офіційний веб-сайт палати депутатів Італії. 2022 URL: https://temi.camera.it/leg18/post/pl18_app_ac0387.html (дата звернення: 05.11.2023).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-УЧАСНИЦЯХ ЄС

3.1 Вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні

Не існує ідеального законодавства, будь-які законодавчі акти, не залежно від того є вони міжнародними чи частиною законодавства певної

держави, мають свої переваги і недоліки. Юридичні колізії, прогалини в законодавстві і складність самих нормативно-правових актів зменшують їх ефективність. Не стало винятком і законодавство України, в якому поряд з сучасними нормативно-правовими актами досі діють закони прийняті до 1991 року, а внесення змін до законодавства викликає палкі суперечки як серед законодавців так і в суспільстві в цілому.

З одного боку Україна прагне стати частиною Європейського Союзу і з цією метою вдосконалює внутрішнє законодавство використовуючи як приклад нормативно-правові норми країн-членів ЄС, а з іншого не всі зміни у цій сфері позитивно сприймаються суспільством. І хоч список реформ законодавства, які Україна повинна провести для того щоб стати членом ЄС не включає законодавство з питань громадянства, це питання час від часу виникає в нашому суспільстві.

Зокрема це стосується подвійного громадянства, заборона якого в Україні хоч і не є прямою проте впливає зі змісту правових норм, і навпаки не зустрічає суттєвого спротиву в законодавстві багатьох країн-членів ЄС.

У зв'язку з актуальними тенденціями розвитку України як правової держави та з урахуванням процесів набуття та припинення громадянства фізичними особами в нашій країні, виникає проблема подвійного⁶⁹ громадянства. Важливо визначити шляхи виявлення цього явища та розгляду його подальшого вирішення.

Наприклад, згідно з інформацією з прикордонних областей України, зокрема тих районів, що граничать з Молдовою, Румунією та Угорщиною, можна відзначити, що за неофіційними даними, близько половини українських громадян є біпатридами. Це означає, що крім українського громадянства вони володіють громадянством країни, що межує з Україною.

---

⁶⁹ Сподинський О. О. Конституційно-правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз: дис. ... д-ра філо-ї. Київ, 2021. 214 с.

Такий стан речей призводить до політичної, економічної та соціальної напруженості в нашій країні. Особи, які перебувають у такому правовому статусі, часто не можуть повноцінно відчувати свої громадянські обов'язки перед Україною. У разі виникнення будь-якої нестабільності в нашій державі вони можуть швидко переїхати за кордон і стверджувати, що є громадянами іншої країни⁷⁰.

Слід зазначити, що в Україні вже були спроби врегулювати це питання на законодавчому рівні. Так було запропоновано декілька законопроектів з питань громадянства:

- проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо громадянства (реєстр. № 9728-1 від 01.02.2012 р.), внесений Кабінетом Міністрів України;

- проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо реалізації права змінити громадянство (реєстр. № 6175 від 13.03.2017 р.), внесений Президентом України П. Порошенком;

- проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо множинного (подвійного) громадянства (реєстр. № 6178-2 від 29.03.2017 р.), внесений народним депутатом України О. Богомолець.

- проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення у відповідність до Конституції України Закону України «Про громадянство України» щодо уникнення множинного (подвійного) громадянства (реєстр. № 6178 від 14.03.2017 р.), внесений народним депутатом України С. Мельничуком;

Основною ідеєю даних законопроектів є встановлення заборони множинного громадянства на законодавчому рівні. Проте такий підхід не враховує, що громадяни України, які є біпатридами можуть обрати

---

⁷⁰ Сподинський О. О. Конституційно-правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз: дис. ... д-ра філо-ї. Київ, 2021. 214 с.

громадянство іншої держави відмовившись від громадянства України, що означає для нашої держави, втрату освічених та кваліфікованих осіб, які можуть внести значний вклад у розвиток економіки та суспільства.

Для ефективного вирішення цієї проблеми можна застосувати дещо інший підхід. Наприклад встановити на законодавчому рівні заборону наявності множинного громадянства для окремої групи осіб: державних службовців, народних депутатів, суддів та інших осіб, які забезпечують функціонування держави. Порухення заборони може передбачати адміністративну чи навіть кримінальну відповідальність і позбавлення права займати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Громадянам України, які не відносяться до зазначеного переліку, можна надати можливість набувати громадянства однієї з держав-членів Європейського Союзу, шляхом укладення угоди про подвійне громадянство між Україною та державами-членами Європейського Союзу. Такі угоди повинні передбачати порядок набуття громадянами України громадянства певної держави-члена ЄС на справедливих та прозорих підставах. Це дозволить врегулювати проблемні питання, які виникають коли особа одночасно є громадянином двох держав. Також це дозволить громадянам країн ЄС набувати громадянства України без відмови від громадянства держави-члена ЄС.

Крім того не слід забувати про громадян України, які залишаються на тимчасово окупованій території України. Адже деякі з них отримали російські паспорти, тобто стали громадянами держави-агресора і особами з подвійним громадянством.

Статтею 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» передбачено, що примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства російської федерації не

визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України⁷¹. Тобто громадяни України, які примусово набули громадянства російської федерації не втрачають громадянство України.

Оскільки, згідно зі статтею 19 Закону України «Про громадянство України», добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, є підставою для втрати громадянства необхідно розробити процедуру визначення того, набули громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території громадянства російської федерації добровільно чи примусово. На даний момент це питання не врегульоване законодавством України.

Одним із можливих варіантів процедури визначення добровільності набуття громадянства російської федерації є створення спеціальної комісії, яка буде розглядати такі справи. Комісія повинна включати працівників Державної міграційної служби України (оскільки саме ця структура забезпечує виконання та здійснює контроль за виконанням законодавства про громадянство), а також незалежних експертів, які мають досвід роботи у сфері права, включаючи знання внутрішнього законодавства України, і норм міжнародного права.

Також до складу комісії можна включити співробітників правоохоронних органів, оскільки вони мають доступ до інформації про ситуацію на тимчасово окупованій території, яка може бути важливою для оцінки того, чи було набуття громадянства російської федерації добровільним. Крім того, вони мають досвід проведення розслідувань, який може бути корисним для встановлення фактів, пов'язаних із цим питанням.

Комісія повинна мати чіткі правила розгляду справ, а рішення комісії повинні прийматися колегіально. Важливо, щоб процедура визначення

---

⁷¹ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. Дата оновлення: 18.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/ed20231018#Text> (дата звернення: 10.12.2023).

добровільності набуття громадянства російської федерації була ефективною та дозволяла захистити права громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території.

Питання подвійного громадянства є досить складним і неоднозначним. Коли особа стає біпатридом це має як позитивні так і негативні наслідки, як для особи так і для держави громадянином якої вона є. Яким би не було вирішення питання подвійного громадянства в Україні, воно повинно забезпечувати захист прав і свобод громадян України, суверенітету та національних інтересів України, а також прозорість та справедливість процедури набуття та припинення громадянства України.

Окрім регулювання питання подвійного громадянства можна запропонувати наступні способи вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні:

- розгляд можливостей для зменшення кількості та складності адміністративних формальностей, пов'язаних із поданням заяв та отриманням громадянства.
- впровадження сучасних технологій для електронного подання заяв та обробки документів, що спростить взаємодію між заявниками та владою.
- встановлення механізмів для забезпечення прозорості та відкритості у прийнятті рішень з питань громадянства, щоб уникнути корупції та забезпечити справедливість.
- проведення інформаційних кампаній для повідомлення громадян про нові процедури та зміни в законодавстві.
- зміцнення прав громадян України, у тому числі захист від неправомірного позбавлення громадянства.

Вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні має враховувати обставини в яких сьогодні перебуває наша держава, а також забезпечити співпрацю у цій сфері з державами-членами ЄС.

3.2 Розвиток співпраці з державами-учасницями ЄС з питань громадянства

Україна активно розвиває співпрацю з державами-членами Європейського Союзу у сфері громадянства, яке визначається як важливий аспект зовнішньої політики країни. Основною метою цієї співпраці є не тільки гарантування прав і свобод громадян України в ЄС, а й сприяння розвитку партнерських відносин між Україною та ЄС.

У рамках співпраці проводяться регулярні консультації та зустрічі на різних рівнях, у тому числі на урядовому, парламентському, правоохоронному та цивільному рівнях. Також здійснюється активний обмін інформацією та досвідом у сфері громадянства.

Основними напрямками співпраці є забезпечення прав і свобод громадян України в ЄС. Це означає, що громадяни України, які тимчасово проживають в ЄС, можуть користуватися правом на свободу пересування, роботу, освіту і соціальний захист.

Крім того, співпраця сприяє розвитку відносин між Україною та ЄС, підвищенню довіри між громадянами обох сторін. Однією з важливих ініціатив є гармонізація українського законодавства у сфері громадянства з відповідним законодавством ЄС. Вона спрямована на забезпечення індивідуальних прав і свобод громадян України та ЄС.

На сьогоднішній день Україна вже досягла певних успіхів у гармонізації законодавства з ЄС у цій галузі. В подальшому планується продовжити міжурядові консультації та продовжити роботу з гармонізації українського законодавства з ЄС у сфері громадянства.

Особливо важливим, на даний час, є питання співпраці України з країнами-учасницями ЄС щодо захисту прав і свобод громадян України які, з міркувань безпеки, були змушені виїхати на територію ЄС внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Співпраця у цій сфері забезпечує захист і соціальну підтримку громадян нашої держави на території Європейського Союзу. Співпраця з державами-учасницями ЄС повинна

забезпечити не лише дотримання прав громадян України на території ЄС але і безперешкодне повернення на територію України наших громадян після завершення бойових дій.

Необхідно здійснювати розгляд і спільне вирішення питань, пов'язаних із дискримінацією та захистом прав громадян, включаючи мігрантів та осіб, які змінюють своє громадянство. Це дозволить нашій державі розширити співпрацю з державами-учасницями ЄС з питань громадянства і ще більше наблизитися до європейських стандартів у цій сфері та підвищити рівень захисту прав і свобод громадян України.

Можна визначити наступні напрямки розвитку співпраці України з державами-учасницями ЄС з питань громадянства:

- вивчення та аналіз законодавства для визначення спільних можливих вдосконалень;
- розробка ефективних механізмів обміну інформацією та спільної роботи у сфері громадянства;
- проведення регулярних консультацій та зустрічей для забезпечення конструктивного діалогу між відповідними державними органами для обговорення питань громадянства;
- співпраця у сфері міграції;
- обмін досвідом та надання підтримки у впровадженні найбільш ефективних стандартів та практик;
- підписання та ратифікація міжнародних договорів, спрямованих на вдосконалення законодавства про громадянство.

ВИСНОВКИ

Комплексне дослідження проблематики правових підстав набуття та припинення громадянства в Україні та державах-учасницях Європейського

Союзу, дало змогу вирішити поставлені завдання та сформулювати наступні висновки:

1. Громадянство - це стійкий правовий взаємозв'язок між особою і державою, де обидва суб'єкти мають взаємні права та обов'язки. Цей зв'язок є постійним та стійким, він виникає та існує в силу визнання державою цієї особи своїм громадянином.

Ознаками громадянства як певного зв'язку особи з державою є:

- правовий характер;
- необмеженість у просторі та часі;
- максимальний характер взаємних прав та обов'язків.

Принципи громадянства – це ті вихідні положення, які визначають істотні риси відносин громадянства.

Законодавство України закріплює такі принципи громадянства України:

- єдиного громадянства (ст. 4 Конституції України);
- неможливості позбавлення громадянина України громадянства України (ч. 1 ст. 25 Конституції України);
- визнання права громадянина України на зміну громадянства (ч. 1 ст. 25 Конституції України);
- неможливості екстрадиції чи депортації громадян України (ч. 2 ст. 25 Конституції України);
- захисту державою громадян України за кордоном (ч. 3 ст. 25 Конституції України);
- неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним із подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим із подружжя;

- рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України (ч. 1 ст. 24 Конституції України);

- збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України.

2. Система конституційно-правових норм України, що регулюють питання громадянства, утворює інститут громадянства, джерелами якого є:

- Конституція України;
- чинні міжнародні договори України з питань громадянства, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- закони України;
- підзаконні акти, що регулюють правовідносини у цій сфері.

Нормативно-правове забезпечення набуття та припинення громадянства в державах-учасниках Європейського Союзу регулюється національним законодавством кожної окремої держави-члена ЄС. У більшості випадків ця сфера регулюється конституцією і законами про громадянство конкретної держави. Також до актів з питань громадянства в ЄС відносяться міжнародні договори, нормативно-правові акти глав держав-учасниць ЄС і рішення судів.

3. Основними правими підстави набуття громадянства в Україні та державах-учасниках ЄС є набуття громадянства окремо дітьми за народженням (філіація) і дорослими (в порядку натуралізації), тобто внаслідок прийняття громадянства.

Філіація відбувається на основі принципів права крові або права ґрунту.

Право крові (*jus sanguinis*) означає, що особа набуває громадянство своїх батьків або одного із батьків незалежно від місця народження.

Право ґрунту (*jus soli*) - набуття громадянства тієї держави, на території якої народилася особа, незалежно від громадянства батьків.

Натуралізація (від лат. *naturalis* - природний, дійсний, справжній) - це акт прийняття до громадянства (підданства) іншої держави іноземця чи особи без

громадянства за особистою заявою особи, поданою до компетентних органів держави.

Кожна країна може визначити додаткові правові підстави та виключний порядок набуття громадянства.

Основними правовими підставами припинення громадянства в Україні та державах-учасницях ЄС:

- Вихід з громадянства за бажанням особи;
- Втрата особою громадянства у випадках порушення законодавства держави про громадянство (наприклад набуття особою громадянства шляхом шахрайства, набуття іноземного громадянства, приєднання до збройних сил або подібної збройної групи іноземної держави);
- За підставами, які передбачені міжнародними договорами.

4. Вдосконалення законодавства з питань громадянства в Україні можливе шляхом встановлення на законодавчому рівні заборони наявності множинного громадянства для окремої групи осіб: державних службовців, народних депутатів, суддів та інших осіб, які забезпечують функціонування держави, та передбачення покарання за її порушення. А також надання громадянам України, що не входять до зазначеного переліку можливості набувати громадянства однієї з держав-членів Європейського Союзу, шляхом укладення угоди про подвійне громадянство між Україною та державами-членами Європейського Союзу.

Також необхідно розробити механізми для забезпечення прозорості та відкритості у прийнятті рішень з питань громадянства, щоб уникнути корупції та забезпечити справедливість. Активно розвивати співпрацю з державами-членами Європейського Союзу у сфері громадянства з метою вдосконалення Українського законодавства про громадянство, та забезпечення максимально ефективного захисту прав і свобод громадян України як на території нашої держави так і за кордоном.

5. Можна визначити наступні напрямки розвитку співпраці України з державами-учасницями ЄС з питань громадянства:

- вивчення та аналіз законодавства для визначення спільних можливих вдосконалень;
- розробка ефективних механізмів обміну інформацією та спільної роботи у сфері громадянства;
- проведення регулярних консультацій та зустрічей для забезпечення конструктивного діалогу між відповідними державними органами для обговорення питань громадянства;
- співпраця у сфері міграції;
- обмін досвідом та надання підтримки у впровадженні найбільш ефективних стандартів та практик;
- підписання та ратифікація міжнародних договорів, спрямованих на вдосконалення законодавства про громадянство.

Розвиток співпраці України з державами-учасницями ЄС сприяє розумінню поняття громадянства, визначенню механізмів його набуття та припинення, встановленню шляхів вдосконалення національного законодавства, а також дозволяє визначити перспективи та можливості для подальших покращень у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громадянство Італії: чинна нормативна база: парламентська документація – Офіційний веб-сайт палати депутатів Італії. 2022 URL:

- https://temi.camera.it/leg18/post/pl18_app_ac0387.html (дата звернення: 05.11.2023).
2. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: навч. посіб. / К.І.С, 2004. 260 с.
  3. Дрьомов С. В. Інститут громадянства як регулятор впливу на стан забезпечення національної безпеки України: аналітична доповідь. / Національний Інститут Стратегічних Досліджень. Київ: 2017. 52 с.
  4. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 № 994_004. (ред. від 27.05.2009.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text (дата звернення: 14.10.2023).
  5. Журавка О. В. Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1999. 20 с.
  6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.12.2023).
  7. Колодій А. М., Калиновський Б. В., Камінська Н. В., Демиденко В. О. Конституційне право України: Мультимедійний навчальний посібник. / Національна Академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst_pu/rozdil/rozdil4.html (дата звернення: 02.12.2023).
  8. Конституція України: станом на 01.01.2020 р.: відповідає офіц. тексту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 04.10.2023).
  9. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів: 2020. 212 с.
  10. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В. М. Шаповал – К.: Москаленко О.М., 2018. – 82 с.
  11. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В. М. Шаповал – К.: Москаленко О. М., 2018. – 62 с.

12. Комарова Т. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях): навч.-довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 178 с.
13. Конвенція про скорочення без громадянства від 30.08.1961 р. № 995_240. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_240/ed20130111#Text (дата звернення: 22.12.2023).
14. Ляхович У. І. Громадянство як одна з передумов набуття особою правового статусу державного службовця. Вісник. 2007. № 38. Ст. 187–192.
15. Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб./ Київ: Алерта, 2011. 380 с.
16. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина від 23.05.1949 р. станом на 19.12.2022 р.: відповідає офіц. тексту. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 27.10.2023).
17. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. Дата оновлення: 18.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/ed20231018#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
18. Про громадянство Італії: Закон Італії від 05.02.1992 р. № 91. Дата оновлення: 18.12.2023. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1992;91> (дата звернення: 27.10.2023).
19. Поняття інституту громадянства, особливості набуття та припинення громадянства України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9530/> (дата звернення: 18.10.2023).
20. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: навчальний посібник. 1-е вид. / К.: Наукова думка, 2002. 734 с.
21. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. Дата оновлення: 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 19.10.2023).

22. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII. Дата оновлення: 05.10.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 02.10.2023).
23. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. Дата оновлення: 27.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 23.10.2023).
24. Погорілко В. Ф. Федоренко Ф.Л. Конституційне право України: підручник. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/61836-1-gromadyanstvo-ukrani-status-pozemtsv-v-ukran.html> (дата звернення: 20.11.2023).
25. Про громадянство Німеччини: Закон ФРН від 22.07.1913 р. Дата оновлення: 16.08.2023. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stag/BJNR005830913.html> (дата звернення: 04.11.2023).
26. Про польське громадянство: Законі Польщі від 02.04.2009 р. Дата оновлення 25.09.2023. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obywatelstwo-polskie-17773790> (дата звернення: 26.10.2023).
27. Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство : Закон України від 20.09.2006 р. № 163-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-16#Text> (дата звернення: 14.10.2023).
28. Петров Р. А. Анакіна Т. М. Право Європейського Союзу: підручник. Харків: Право, 2019. 429 с.
29. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України»: затв. Указом Президента України від 27.03. 2001 р. № 215/2001. Дата оновлення: 30.04.2022. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/215/2001>. (дата звернення: 10.10.2023).
30. Про функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. Дата оновлення: 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 14.12.2023).

31. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. Дата оновлення: 28.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 19.12.2023).
32. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI. Дата оновлення: 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#top> (дата звернення: 14.09.2023).
33. Питання Комісії при Президентові України з питань громадянства: затв. Указом Президента України від 29.04.2022 р. № 285/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826/2010/ed2015060> (дата звернення: 09.12.2023).
34. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 360-2014-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.12.2023).
35. Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
36. Про закордонних українців: Закон України від 04.03.2004 р. № 1582-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text> (дата звернення: 14.12.2023).
37. Про затвердження положень про паспорт громадянина України та про паспорт громадянина України для виїзду за кордон: Постанова Верховної ради України від 26.06.1992 р. № 2503-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2503-12#Text> (дата звернення: 16.12.2023).
38. Подима Я. В. Конституційно-правові принципи громадянства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2010, 20 с.
39. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Алерта, 2009. 520 с.

40. Сподинський О. О. Конституційно-правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз: дис. ... д-ра філо-ї. Київ, 2021. 214 с.
41. Сподинський О. О. Конституційно-правова вимога володіння державною мовою як необхідна умова набуття громадянства: світовий досвід. Конституція України в умовах сьогодення : зб. тез наук.-практ. круглого столу, присвяч. Дню Конституції України (Київ, 24 черв. 2019 р.). Київ. 2019. С. 199–202.
42. Суржинський М. І. Подвійне (множинне) громадянство: світова практика. Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. 2004. с. 229–235.
43. Суржинський М. І. Громадянство України як конституційно-правовий інститут: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2009, 19 с.
44. Софінська І. Д. Громадянство: зародження правової доктрини. Часопис Київського університету права. 2018. № 2. С. 57–62.
45. Софінська І. Д. Філософсько-правова візія доктрини громадянства: монографія. Львів: Каменяр, 2018. 346 с.
46. Тодика Ю. М. Громадянство України: конституційно-правовий аспект: навч. посіб. Харків: Факт, 2002. 254 с.
47. Фединак Г. С., Фединак Л. С. Міжнародне приватне право: навч. посіб. Юрінком Інтер, 2000. 416 с.
48. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2009. 584 с.
49. Чирик О. Ю. Адміністративно-правові засади набуття громадянства України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 211 с
50. Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навчальний посібник./ 2012. URL: https://pidru4niki.com/1842112046877/pravo/gromadyanstvo_ukrayini_ponyattya_oznaki_printsipi_gromadyanstva_ukrayini (дата звернення: 21.11.2023).

51. Шкумбатьок К. Л. Державна політика України у сфері громадянства в контексті європейської інтеграції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2004. 17 с.